

ตอนที่ 8

1.6 “ไพร่ฟ้าหน้าใส ลูกเจ้าลูกขุนผู้ใดแล ล้มตายหายกว่าเหย้าเรือน
พ่อเชื้อเสื่อคำมัน ช้างขอ ลูกเมีย เยี้ยข้าว ไพร่ฟ้าข้าไท ป่าหมาก ป่าพลู
พ่อเชื่อมัน ไว้แก่ลูกมันสน”

ข้อความระหว่างบรรทัดที่ 21 ถึง 24 นี้ แสดงให้เห็นว่าสมัยพ่อขุนรามคำแหง
นั้น ได้รับรองการตกทอดแห่งทรัพย์สินมรดกกว่า เมื่อบุคคลตายไปแล้ว มรดกของบุคคลนั้น
ต้องให้ตกทอดแก่ทายาท เป็นการแสดงเพียงตัวอย่างว่า เมื่อพ่อตายไปแล้ว มรดกของเขา
ต้องตกทอดแก่ลูก ข้อความทำนองนี้มีปรากฏอยู่ในศิลาจารึกหลักที่ 5 (จารึกวัดป่ามะม่วง)
ค้ำที่ 1 บรรทัดที่ 13 ถึง 19 ว่า “...ศรีสุรยพงศรามมหาธรรมราชาธิราช เสดยราชย์
ชอบด้วยทศพิธราชธรรม รัปรานีแก่ไพร่ฟ้าข้าไททั้งหลาย เห็นเข้าทำนบไคร่พิน เห็นสิน
ทำนบไคร่เตือก พ่อตายไว้แก่ลูก พี่ตายไว้แก่น้อง” ซึ่งเป็นหลักฐานรับรองทั้งกันว่า
มรดกของผู้ตายจะตกทอดแก่ทายาท หาได้ถูกริบถูกยึดเป็นของหลวงไม่ ซึ่งนับได้ว่าเป็น
การให้สิทธิในทรัพย์สินแก่ไพร่ฟ้าประชาชนโดยเสมอหน้ากัน

ข้อที่ควรศึกษาในตอนนี้ คือ ไพร่ฟ้าหน้าใส-ลูกเจ้า-ลูกขุน-ผู้ใดแล-ล้มตาย
หายกว่า-เหย้าเรือน - พ่อเชื้อ - เสื่อคำ - มัน - ช้างขอ - ลูกเมีย - เยี้ยข้าว - ไพร่ฟ้าข้าไท

(1) ไพร่ฟ้าหน้าใส น่าจะหมายถึงคนที่มีหน้ามีตา ซึ่งอาจเป็นข้าราชการหรือ
อำมาตย์ราชเสวกก็ได้ ดังที่อธิบายไว้แล้วใน 1.5 (6)

(2) ลูกเจ้าลูกขุน คำนี้มีทางที่น่าจะเป็นไปได้อยู่ 2 ทาง คือ ทางคำซ้อน
และทางแยกคำ ถ้าเป็น คำซ้อน คำลูกขุนก็มีความหมายอย่างเดียวกับคำลูกเจ้า ที่ผูกซ้อน

เข้ามาเพื่อเป็นสร้อยคำ หรือเพื่อความไพเราะทางภาษา หากกรณีเป็นไปได้ตามนัยนี้ คำ ลูกเจ้าลูกขุน ก็น่าจะมีความหมายอย่างเดียวกับคำว่า ลูกเจ้าเหง้าขุน อันหมายถึง เชื้อพระราชมวงศ์ ดังที่กล่าวไว้ในไตรภูมิพิภพ (ไตรภูมิพระร่วง) ว่า “ธเลียงลาอามสาย ท้าวพระญาทั้งหลาย อีกลูกเจ้าเหง้าขุน ทมนทนาย ไพร่ฟ้าทั้งหลาย” (หน้า 567)

ถ้าแยกคำ เป็น ลูกเจ้า คำหนึ่ง ลูกขุน คำหนึ่ง ลูกเจ้าก็น่าจะได้แก่ลูก เจ้านาย หรือลูกเจ้าบ้านเจ้าเมืองก็ได้ ลูกขุนน่าจะได้แก่ผู้ซึ่งชอบในอรรถกถาที่ชำระกัน ซึ่งเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า ลูกขุน ณ ศาลหลวง เพราะคำ ลูกขุน นี้มีความหมายตามนัยนี้ มีใช้อยู่แล้วในสมัยสุโขทัย ดังกล่าวไว้ในไตรภูมิพิภพว่า “อันหนึ่ง เมื่อเรา (ผู้เป็นท้าว พระญา) นั่งอยู่ใต้ เมื่อแลลูกขุนทั้งปวงเข้าเฝ้านั้น ผู้เป็นท้าวพระญา นั้นจะพิพาก ษาเรื่องใดก็ดี อย่าเจรจามาก แม้นจะข่มขี้ม้วยด้วยสิ่งใด อย่าข่มขี้ม้วยมาก แต่พอประมาณ เด็ด เรงให้รำพึงถึงความชอบ อย่าได้ประมาทลืมนเลย แม้นจะบังคับด้วยอำนาจของ ไพร่ฟ้าข้าไททั้งหลายได้ อย่าได้ว่าโพน ๆ ว่าพี ๆ คำตักัน บังคับด้วยอำนาจนั้นให้ลูกถ้วน โดยธรรม พิจารณารูปความนั้นแต่ต้นจนปลาย ให้ตลอดรอดแล้วจึงบังคับด้วยใจอันซื่ออัน ตรงนั้นแล” (หน้า 564)

(3) ผู้ใดแล้ คนใดแล หมายถึงคนใดคนหนึ่ง บรรดาที่กล่าวมาแล้ว ก็ อาจจะเป็นไพร่ฟ้าหน้าใส หรือลูกเจ้าลูกขุนก็ได้

(4) ล้มตายหายกว่า คำนี้มีลักษณะเป็นสำนวนคำซ้อน ความหมายสำคัญอยู่ที่ คำหน้า คือคำ ล้มตาย ส่วนคำ หายกว่า นั้น พุคซ้อนเข้ามาเป็นสร้อยคำ เพื่อความ ไพเราะตามภาษานิยมในสมัยนั้น ฉะนั้นคำ ล้มตายหายกว่า จึงหมายความว่าล้มตายหายไป หรือหายไป

มีข้อนำสังเกตอยู่อย่างหนึ่ง คือคำ กว่า นั้น เคยแปลกันว่า “เสีย” ก็มีโดย อธิบายว่า หายกว่า หมายความว่า หายเสีย ล้มตายหายกว่า หมายความว่าล้มตายหายเสีย คำแปลและคำอธิบายนี้ ยังฟังไม่สนิทนัก คำ กว่า นั้น หากแปลว่า “ไป” ดูจะมีน้ำหนัก และฟังสนิทมากกว่า ในมหาชาติคำหลวง คำ กว่า นี้ก็ใช้ในความหมายว่า “ไป” เช่นว่า “บแนนภูก็จะกว่า เขาแก้วว่าววงกาจ” (หน้า 95) พิศเราะห์ดูตามภาษาถิ่น คำ “กว่า” นี้ น่าจะเป็นคำเดียวกับคำ “กว่า” ในภาษาภาคอีสาน ซึ่งใช้ในความหมายว่า ไป, เทียวไป, เทียวแสวงหา อย่างว่า

อันว่า สุนัขเฝ้า หมาพรานเคยคว่ำป่า
หมากก็ เห็นหน้าช้อย นางน้อยคั่งชะนี นั้นแล้ว.

(ขุนทิง. หน้า 203)

อนึ่ง ทางภาคพายัพออกเสียงตัว ค คล้ายเสียงตัว ก มาก เช่น กงคา ออกเสียงเป็น กงกา คำน (แพ้) ออกเสียงว่า ก้าน จึงน่าจะออกเสียง คำว่า เป็นกว่า ก็ได้ หากกรณีเป็นไปได้ตามนี้ คำ กว่า และ คำว่า ก็ต้องมีความหมายอย่างเดียวกัน คือมีความหมายว่า ไป, เทียบไป, เทียบแสวงหา เช่นเดียวกัน ด้วยเหตุดังกล่าวมานี้ คำ หายกว่า จึงน่าจะแปลว่า หายไป คำ ล้มตายหายกว่า ก็น่าจะแปลว่า ล้มหายตายไป และคำ “กว่า” นี้ทางภาคถิ่นภาคอีสานแปลว่า “จาก” ก็ได้ เช่นพูดว่า “นอกกว่านี้ กูบให้มึง” ฉะนั้นคำ ล้มตายหายกว่า จึงน่าจะหมายความว่า ล้มตายหายจาก ก็ได้

(5) เหย้าเรือน คำนี้จะให้คำอ่านว่า อัยวเรือน หรือ หย้าวเรือน ตามที่ปรากฏในคำจารึก แม้ อัยวเรือน จะแปลว่า เหย้าเรือน ก็ควรเขียนคงรูปไว้ตามเดิม จะได้ไม่เป็นการเขียนหรืออ่านแบบลากภาษาเก่าเข้าหาภาษาใหม่ ทั้งจะได้ทราบถึงวิวัฒนาการทางภาษาด้วยว่า คำนี้ได้วิวัฒนามาตามยุคตามสมัยอย่างไร ในวรรณคดีเก่า ๆ ก็ปรากฏว่าใช้คำ อัยวเรือน อยู่หลายแห่ง เช่น ในมหาชาติคำหลวง (หน้า 117) ว่า “น เตะ วจนามหิ มร กูก็มีไปยั้งอัยวเรือนเพื่อนกู...”

พิจารณาตามรูปศัพท์ จะเห็นว่าคำนี้เป็นคำซ้อน มีความหมายสำคัญอยู่ที่คำหลัง คือคำ เรือน ที่ใช้คำ อัยว ซ้อนเข้ามาข้างหน้าก็เพื่อความไพเราะตามภาษานิยม และเพื่อให้ทราบว่าคำ อัยว กับ เรือน นั้น มีความหมายอย่างเดียวกัน คือหมายถึง บ้านเรือนอันเป็นที่อยู่ของครอบครัว เช่นเดียวกัน แม้จะแยกคำ อัยว และคำ เรือน ไว้คนละประโยค ก็จะได้ความหมายเป็นอันเดียวกัน ประโยคที่มีลักษณะเช่นนี้ น่าจะเรียกว่าเป็น “ประโยคซ้อน” เช่นในมหาชาติคำหลวง (หน้า 119) ว่า “น เตะ วจนามหิ มร กูรพราหมณ์ ชื่อว่าเรือนมิ่งงามคั่งเรือนท้าว อัยวมิ่งงามคั่งเรือนไท กูก็มีไปเยือนเลย”

ทางภาคถิ่นภาคอีสานก็ใช้คำ อัยว (ย้าว) เป็นพื้น ส่วนคำเรือนนั้น พูดเป็นเฮือน เช่นในอินทนิฎาณสอนลูก (หน้า 38) ว่า

มีเขื่อน บมีสี่หน้า กาบินมาหากชิล่วง
 มีเขื่อน บมีพ่อย้าว โจริชี่เข้าลวงของ.

(6) พ่อเขื้อ คำนี้หน้าจะหมายถึงพ่อตัวผู้ลวงลับไปแล้ว ดร. ประเสริฐ ฒ นคร ได้ให้คำอธิบายไว้อย่างน่าสนใจยิ่งว่า “พ่อเขื้อสี่คำ เป็นคำเดียวกัน ในวรรณคดีไปใช้สั้น ๆ ว่า พ่อเขื้อ เท่านั้น เขื้อกับสี่เป็นคำเดียวกัน ไทยโบราณหมายถึง ผีบรรพบุรุษ มัน เป็นคำต่อท้าย แสดงความยกย่อง ไทยอาหมพูดว่า พ่อมัน ลูกมัน หมายความว่า พ่อท่าน ลูกท่าน พ่อเขื้อมัน คือพ่อเขื้อท่าน หรือพ่อเขื้อของมัน คือบรรพบุรุษ”

ทางภาคอีสาน เรียกผีชนิดหนึ่งว่า ผีเขื้อ คือผีของบรรพบุรุษหรือญาติผู้ใหญ่ที่ลวงลับไปแล้ว เช่น พ่อ แม่ ปู่ ย่า ตา นาย (ยาย) เป็นต้น โดยเชื่อว่าบุคคลเหล่านั้นตายไปเป็นผี เช่น พ่อ ปู่ เมื่อตายไปแล้ว จะไปเกิดเป็นผีหรือเป็นอะไรก็ตาม ก็เรียกด้วยความเชื่อว่า พ่อเขื้อ ปู่เขื้อ ทั้งนั้น เช่นในเรื่องท้าวข่งว่า

จักไกร	วานพ่อเขื้อ	ซ้ำชั่วแมนมัว
	ยูเฮาชม	โซคชัยเทม้าง
	เขาชามย่าน	เฮวกลัวกลอยซ่า
	คุณพี่บ้า	ธรรม์อ้างมึงเมือง แค่นอ.

(ท้าวข่ง. หน้า 91)

	ย่องย่องนิ้ว	ส้วยแกวงไกวปาน
	ผายเสียงหอม	ซอกผีสว่างเสื่อ
คุจัก	ทานดาวต๋อง	สมกรรมกวนแก
	คำพ่อเขื้อ	คุณคุ้มอย่าไล ลูกนอ.

(ท้าวข่ง. หน้า 110)

	อ้ายกว้างเปลือง	ปานแกวงเชิญจอม
	ทุกแดนกลอย	กล่าวหมายสว่างเสื่อ
	ชักษาพร้อม	โดยคอมภูวนาด
	คำปู่เขื้อ	เชิญพร้อมพรั่ากิน

(ท้าวข่ง หน้า 117)

เป็นที่น่าสังเกตอย่างหนึ่ง คือ ทางภาคอีสานนิยมใช้คำนำหน้าชื่อผู้ตายอยู่สองคำ คือ คำ สัก¹ กับ มกลาง เช่น ถ้าพูดว่า สักนายมี - มกลางนายมี หมายความว่า นายมีซึ่งตายไปแล้ว จะตายเป็นอะไรก็ได้ แต่ถ้าพูดด้วยความเชื่อว่าผู้ตายไปนั้นไปเกิดเป็นผี ก็มักนิยมใช้คำ เชื้อ ต่อท้ายคำนามที่เกี่ยวกับเครือญาตินั้น เช่น พ่อเชื้อ ปู่เชื้อตังกกล่าวแล้ว ในกรณีที่เป็นคำคำลำดับญาติ เพื่อให้เจ็บใจ ก็มักใช้คำ เชื้อ นี้ต่อท้าย หรือนำหน้าคำนามที่เกี่ยวกับเครือญาติของผู้ถูกคำ โดยถือกันว่าเป็นคำคำที่รุนแรง เช่น คำว่า “พ่อเชื้อแม่เชื้อ มึงบ่บอกบ่สอน มึงจึงหน้าดำกันอย่างนี้” หรือว่า “เชื้อพ่อเชื้อแม่มึงบ่ดี มึงจึงเป็นคนบ่ดี” การคำลำดับญาติอย่างนี้ ยิ่งเครือญาติที่ถูกคำยังมีชีวิตอยู่ ก็ยิ่งถือว่าเป็นคำคำกระทบที่ร้ายแรงยิ่ง กรณีตังกกล่าวนี้ ในวรรณคดีไทยภาคกลางก็มีใช้อยู่ เช่น ในมหาเวสสันดรสำนวนเทศนา กัณฑ์ชูชก ว่า “อมิตโต นูน เตะ ปิตา ทังพ่อเชื้อญาติผู้ใหญ่ก็ชิงชังเจ้า” (มหาเวสสันดรชาดกสำนวนเทศนา หน้า 90)

(7) เสือคำ คำนี้เคยอ่านกันมาเป็น 2 อย่าง คือ อ่านว่า เสือคำ และเสือคำ ที่อ่านว่า เสือคำ มีผู้อธิบายว่า หมายถึงเสียดักตัวหรือเป็นกรรมสิทธิ์ของพ่อเชื้อ ที่อ่านว่า เสือคำ มีอธิบายเป็น 3 นัย นัยหนึ่งอธิบายว่า ได้แก่เสือที่บ่กเป็นลายด้วยคันทอง อย่างที่ชาวเขียงใหม่เรียกว่าเสือลายคำ ตามนัยนี้จะเห็นว่า จะอ่านเป็นเสือคำ หรือ เสือคำ ก็หมายถึงเสือสำหรับสวมใส่ด้วยกันทั้งนั้น จะต่างกันก็แต่เพียงชนิดของเสือ คือ เสือคำ นั้นเป็นเสือธรรมดา ส่วนเสือคำนั้น เป็นเสือที่บ่กเป็นลายด้วยคันทองคำ หากอ่านและอธิบายอย่างนี้ ก็น่าสงสัยว่า เหตุใดเครื่องนุ่งห่มจึงจัดเป็นมรดกเฉพาะเสืออย่างเดียว ผ้าถุง ผ้าห่ม และผ้าอื่น ๆ จะจัดเป็นมรดกไม่ได้หรืออย่างไร ฟังไม่สนิทนัก อีกนัยหนึ่งอธิบายว่า เสือคำ นั้นเป็นสร้อยคำของ พ่อเชื้อ โดยถือว่า พ่อเชื้อเสือคำเป็นคำเดียวกัน และคำเชื้อ กับเสือคำนั้น ก็หมายถึงผีบรรพบุรุษด้วยกัน ทำนองเกี่ยวกับความเห็นของ ดร. ประเสริฐ ณ นคร ที่กล่าวมาแล้ว กับอีกนัยหนึ่งอธิบายว่า คำเสือคำนั้น เป็นคำยกย่องหรือเทอคทูน คือ เทอคทูนพ่อเชื้อว่าเป็นเสือคำ คือเป็นที่ปกคลุมห่มห่อ หรือให้ความอบอุ่นอย่างเดียวกับที่เราเทอคทูนพ่อแม่ว่าเป็นร่มโพธิ์ทอง หรือร่มโพธิ์ร่มไทร หรือเป็นฉัตรแก้วในปัจจุบันนี้

มีทางที่น่าจะเป็นไปได้อีกทางหนึ่ง คือ คำนี้จะอ่านว่า เสือคำ หมายความว่า เทพผู้คำชู (เสือ = ผี, แตน, เทพ, คำ = คำชู, คำคุ้มครอง) โดยเป็นคำเทอคทูนพ่อเชื้อ

¹ ทางภาคใต้ว่า สาง

ว่าเป็นเทพผู้คุ้มครองหรือปกป้องรักษา ตรงกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาว่า มารดาบิดา เป็นพระพรหมของบุตรธิดา หากกรณีเป็นไปได้ตามนัยนี้ คำพ่อเชื่อเสียคำ (- คำ) ก็น่าจะหมายความว่า พ่อตัวหรือพ่อบังเกิดเกล้าผู้ดวงลับไปเป็นผีหรือเป็นเทพผู้คุ้มครองปกป้องรักษา (ลูก) อยู่

(8) มัน คำ มัน ในข้อว่า “พ่อเชื่อเสียคำมัน” และข้อว่า “พ่อเชื่อมัน” นั้น ศาสตราจารย์ ดร. ประเสริฐ ณ นคร อธิบายว่า เป็นคำยกย่อง ตรงกับที่ใช้พูดกันอยู่ใน หมู่ไทยอาหม เช่นพูดว่า พ่อมัน ลูกมัน หมายความว่า พ่อท่าน ลูกท่าน หากกรณีเป็นไปได้ตามนัยนี้ คำ พ่อเชื่อเสียคำมัน ก็คงหมายความว่า พ่อเชื่อเสียคำท่าน พ่อเชื่อมัน ก็คือ พ่อเชื่อท่าน เป็นอันได้ความรู้ว่า คนไทยเรานิยมใช้คำสรรพนามควบกับคำนามมาเป็นเวลานานแล้ว อย่างที่พูดกันอยู่ในปัจจุบัน เช่น สมหวังเขาไม่มา (นายสมหวังไม่มา) นาย ก ท่านเป็นคนใจดี อ้ายแก้วมันตายหรือยัง เป็นต้น แต่คำ มัน นั้น ปัจจุบันนี้ถือเป็นคำไม่สุภาพ มิได้ถือเป็นคำยกย่องเหมือนแต่ก่อน ทางภาคอีสานและภาคพายัพก็นิยมพูดแบบนี้เหมือนกัน แต่ถ้าเป็นคำยกย่องใช้คำ เพ็น (เป็น) ต่อท้ายคำนาม เช่น พ่อเพ็น บ่อย = พ่อท่านไม่อยู่, แม่เพ็นไปไฮ้ = แม่ท่านไปไร่ เป็นต้น ถ้าพูดถึงคนเสมอกันหรือต่ำกว่า ใช้คำ มัน ต่อท้ายคำนาม อย่างทางภาคกลาง เช่น ทิตสมมันไปไฮ้ (= ทิตสมไปไหน?)

(9) ช้างขอ พิศเราะห์เปรียบเทียบกับคำบางคำที่มีใช้อยู่ทางภาคอีสาน คือคำ จัวเกียน อันหมายถึง วัวที่ฝึกใช้เทียมเกวียนได้แล้ว และ ควายนา อันหมายถึงควายที่ฝึกใช้ไถนาได้แล้ว คำ ช้างขอ นี้จึงน่าจะหมายถึง ช้างที่ฝึกแล้ว ก็สามารถใช้ขอบังคับใช้งานได้ ซึ่งตรงข้ามกับ ช้างเหลือขอ คือช้างที่ใช้ขอบังคับไม่อยู่ หรือฝึกไม่ได้ ศาสตราจารย์ ดร. ประเสริฐ ณ นคร อธิบายว่า ช้างขอ หมายถึงช้างเลี้ยง คือช้างที่อยู่กับขอ มีทางที่น่าจะเป็นได้อีกทางหนึ่ง คือ ช้างขอนี้ น่าจะหมายถึงช้างบ้านทั่วไป และเนื่องจากช้างกับขอเป็นของคู่กัน จึงพูดกันติดปากว่า ช้างขอ

(10) ลูกเมีย พิศเราะห์ตามเค้าเรื่องและคำแวดล้อมแล้ว ชวนให้เห็นว่า คำนี้ น่าจะหมายถึง เมีย อย่างเดียว แต่ลูกกับเมียมักเป็นของคู่กัน จึงพูดกันเป็นสำนวนติดปาก

ว่า ลูกเมีย แม้ปัจจุบันนี้ บางกรณี คำลูกเมีย ก็หมายถึงเมียอย่างเดียว เช่น คนที่มีเมียแล้ว แม้ยังไม่มีลูกก็เรียกว่า คนมีลูกมีเมีย

(11) เยียข้าว คำ ข้าว ในที่นี้น่าจะให้คำอ่านว่า เข้า ตามเหตุผลที่กล่าวแล้ว ใน 1.5(4) คำ เยีย นั้นแปลว่า ฉาง คำนี้ยังมีใช้พูดกันอยู่ในภาคอีสานตราบเท่าทุกวันนี้ ในวรรณคดีภาคอีสานก็ใช้คำนี้เสมอ อย่างว่า

แม่นว่า เยียเงินล้า เยียคำหลายหลาก
เมืองนาคัน้อง ฤๅใช้มั่งมุน พี่เฮย (ขุนทิง หน้า 15)

ฉะนั้น เยียเข้ จึงแปลว่า ฉางข้าว

(12) ไพร์ฟ้าข้าไท คุณคำอธิบายใน 1.5(6)